

از طراحی آموزشی تا

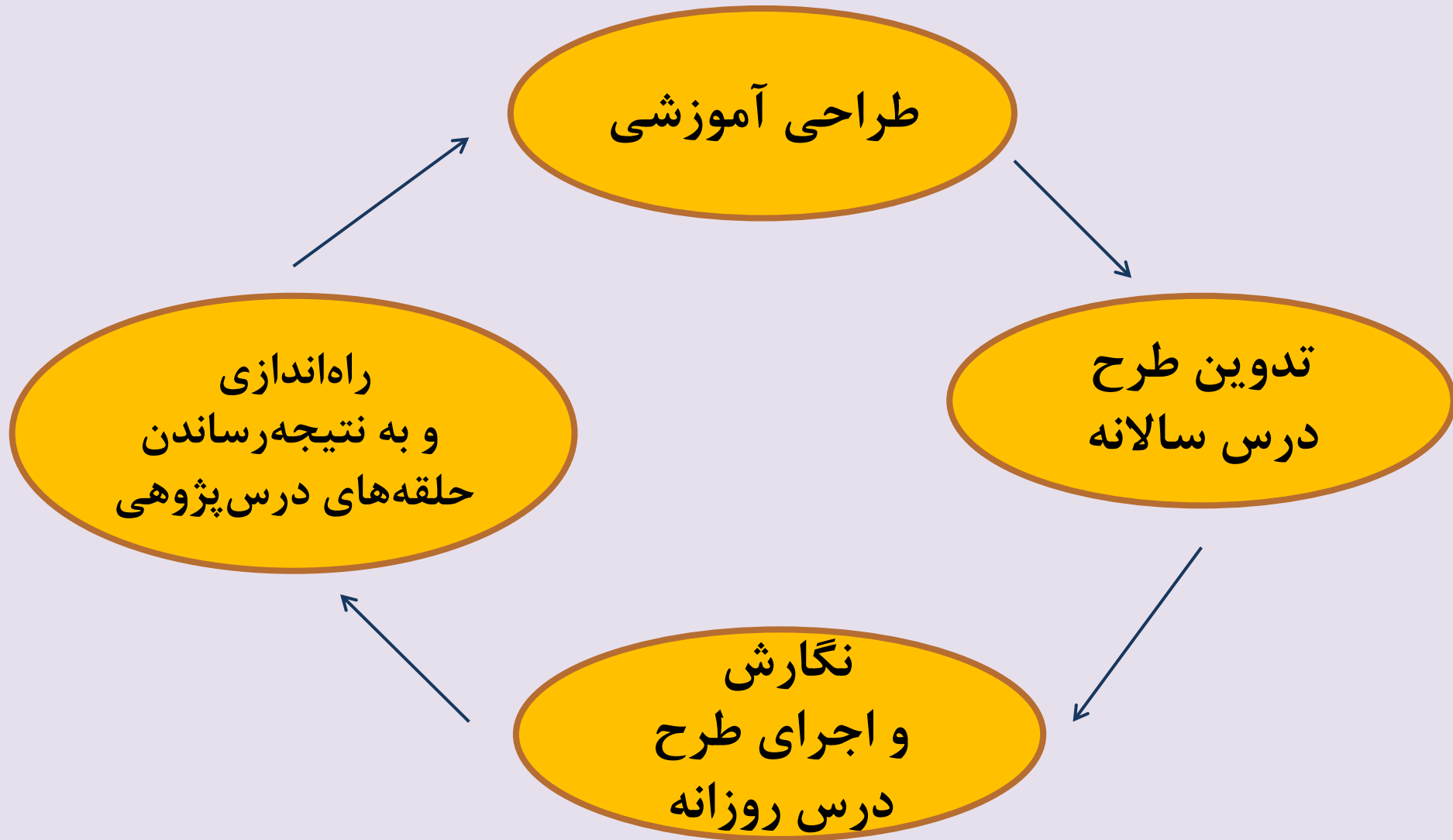
درس پژوهی

نگاهی به نگارش طرح درس سالانه و روزانه و

راه اندازی و بهره گیری از

حلقه های درس پژوهی در فرآیند یاددهی - یادگیری

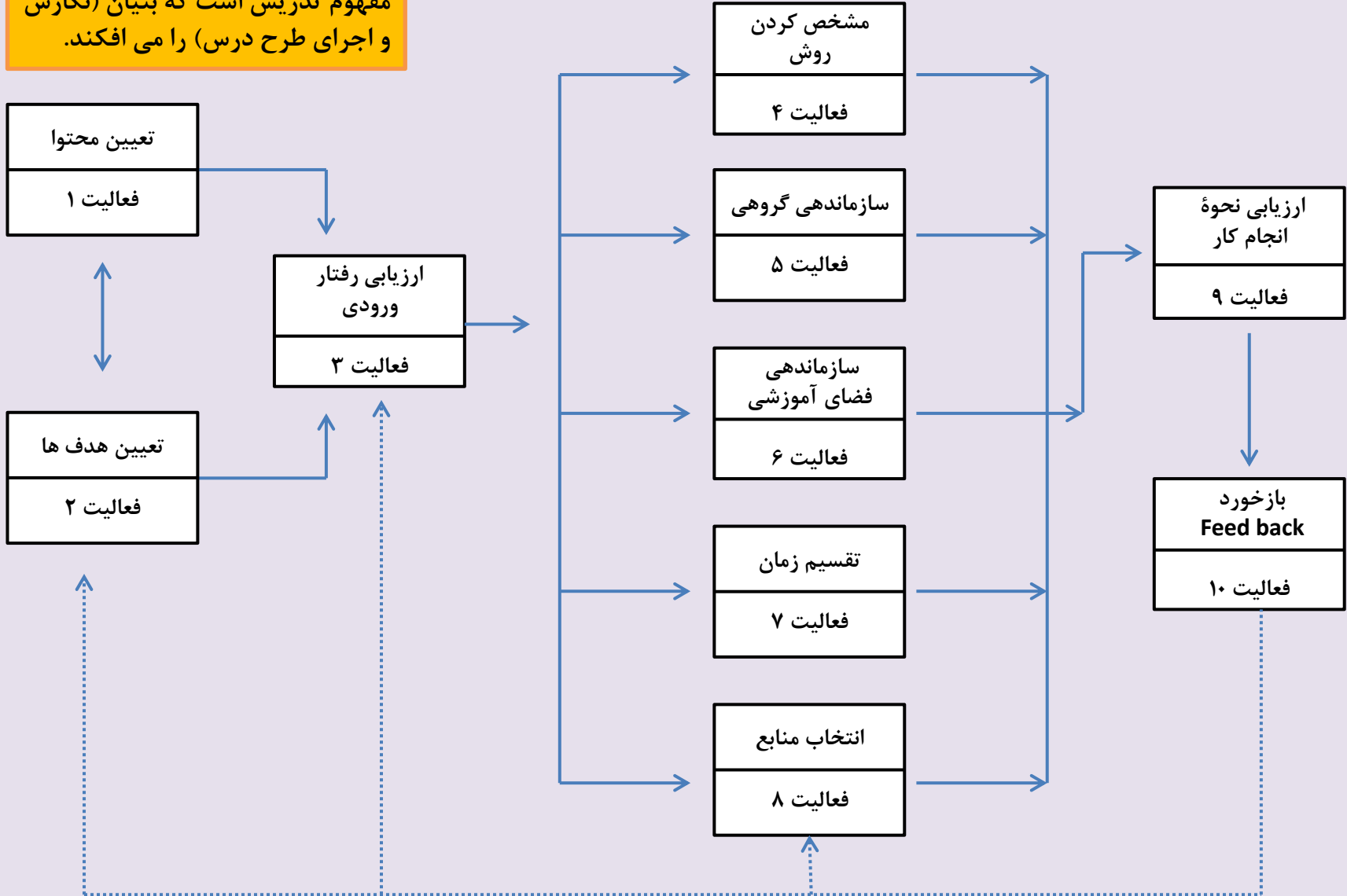
دکتر مرتضی مجدفر

ارتباط طراحی آموزشی، تدوین و اجرای طرح درس با فرآیند درس پژوهی

شمای الگوی طراحی آموزشی سیستماتیک و چهار مرحله ای

طراحی آموزشی، دیدگاهی کلان به مفهوم تدریس است که بنیان (نگارش و اجرای طرح درس) را می افکند.

طرح درس

عبارت است از:

برنامه‌ریزی و سازمان‌دادن به مجموعه فعالیت‌هایی

که معلم در ارتباط با هدف‌های آموزش، محتوای درس و

توانایی‌های دانش‌آموزان برای یک مدت زمان معین تدوین می‌کند.

م ر ش د

معلم از خود می پرسد

۱. چه موضوعی را می خواهم تدریس کنم؟ (موضوع درس)
۲. به چه منظوری می خواهم تدریس کنم؟ (هدف‌های شناختی، عاطفی و روانی - حرکتی درس)
۳. در چه زمانی می خواهم تدریس کنم؟ (جدول زمان بندی)
۴. به چه کسانی می خواهم تدریس کنم؟ (در نظر گرفتن پایه معلومات دانش آموز یا اطلاعات پیش نیاز وی)
۵. با چه روشی می خواهم تدریس کنم؟ (راهبردهای یاددهی - یادگیری)
۶. با چه وسایلی می خواهم تدریس کنم؟ (وسایل آموزشی)
۷. آیا در کار خود - تدریس - موفق خواهم بود؟ (ارزشیابی از کلاس و روش تدریس)

۵ گام اساسی در تدوین یک طرح درس

- تعیین هدف درس؛
- تعیین پیش‌نیازهای درس؛
- تلفیق متن درس با پیش‌نیازها؛
- تعیین مواد آموزشی موردنیاز؛
- انتخاب تکنیک تدریس از بین راهبردهای یاددهی - یادگیری؛

مراحل تهیه طرح درس سالانه یا کلی (ترمی، واحدی، نیمسال یا ...)

■ مرحله ۱: نوشتن هدف کلی از تدریس (عنوان مادهٔ درسی)

■ مرحله ۲: تهیهٔ تقویم طرح کلی؛

■ مرحله ۳: تقسیم محتوای دروس

■ مرحله ۴: هماهنگی هدف و سایر فعالیت‌های طرح

طرح درس روزانه

شامل مجموعه فعالیت‌ها و برنامه‌هایی است که معلم از پیش، برای رسیدن به یک یا چند هدف آموزشی ویژه برای یک درس یا یک جلسه درس سازمان

می‌دهد. هدف: بهبود مستمر کیفیت آموزشی

طرح درس کلی

طرح درس‌های روزانه

طرح درس برای یک درس با ۶ ساعت تدریس هفتگی

۳	۲	۱	هفته / جلسه
			۱
			۲
			۳
			۴
			۵
			۶
			۷
		
			۱۴
			۱۵
			۱۶
			۱۷

۱۴ گام معروف در تهیه طرح درس روزانه (عناصر ۱۴ گانه طرح درس)

1. تعیین موضوع درس؛
2. مشخص کردن هدف کلی درس؛
3. نوشتن رئوس مطالب و مفاهیم به عنوان راهنمای تهیه هدف‌های جزئی؛
4. تهیه هدف‌های جزئی تر درس برای رسیدن به هدف‌های کلی؛
5. بررسی رفتار ورودی و دانسته‌های قبلی دانش‌آموزان
6. تهیه آزمون مناسب برای ارزشیابی تشخیصی؛
7. تعیین درصدی یا عملکردی نتایج ارزشیابی تشخیصی؛
8. تهیه هدف‌های رفتاری؛

۱۴ گام معروف در تهیه طرح درس روزانه (عناصر ۱۴ گانه طرح درس) (ادامه)

۹. تعیین مراحل تدریس و انتخاب و تنظیم محتوای درس:

۹-۱: آمادگی و ایجاد انگیزه (کاربرد مهارت شروع) و بررسی تکالیف گذشته دانش‌آموزان؛

۹-۲: معرفی دقیق موضوع درس و بیان هدف‌های آموزشی؛

۹-۳: ارائه مطلب؛

۹-۴: خلاصه کردن، نتیجه‌گیری و کاربرد؛

۹-۵: ارزشابی بعد از تدریس؛

۹-۶: تعیین تکلیف و اختتام.

۱۴ گام معروف در تهیه طرح درس روزانه (عناصر ۱۴ گانه طرح درس) (ادامه)

۱۰. تعیین روش‌های تدریس (راهبردهای یاددهی - یادگیری)؛

۱۱. انتخاب مواد آموزشی مناسب؛

۱۲. مشخص کردن فعالیت‌های دانش‌آموزان

۱۳. تعیین فرصت‌های لازم برای تدریس؛

۱۴. تعیین نظام و نحوه ارزشیابی از دانش‌آموزان

به نام خدا
فرم داوری طرح درس (ویژه‌ی تسهیل‌گر)

نام و نام خانوادگی تسهیل‌گر(ان):

نام و نام خانوادگی ارائه‌دهنده:

تاریخ:

طرح درس به طور کامل اجرا شد:

حیطه‌ی طرح درس:

- بله خیر شناختی روانی - حرکتی عاطفی

(۱) ایجاد انگیزه:

.....
.....

(۲) هدف:

.....
.....

(۳) پیش‌آزمون:

.....
.....

(۴) مشارکت:

.....
.....

(۵) پس‌آزمون:

.....
.....

(۶) جمع‌بندی:

.....
.....

به نام خدا
فرم ارزشیابی طرح درس
(ویژه‌ی همتایان)

نام و نام خانوادگی ارائه‌دهنده:
موضوع تدریس:

ایجاد انگیزه: آیا ایجاد انگیزه انجام گرفت؟ بلی خیر

هدف: آیا هدف، به روشنی به یادگیرندگان بیان شد؟ بلی خیر

پیش آزمون: آیا پیش آزمون انجام گرفت؟ بلی خیر

مشارکت: آیا فراگیرندگان در فرایند یادگیری شرکت داده شدند؟ بلی خیر

پس آزمون: آیا پس آزمون انجام گرفت؟ بلی خیر

جمع‌بندی: آیا جمع‌بندی درس به انجام رسید؟ بلی خیر

در صورت تمایل جدول زیر را کامل کنید.

نام و نام خانوادگی:

سمت:

سابقه خدمت:

فرم ارزشیابی تدریس خودارزیابی / همتاسنجی / دگرسنجی

این فرم ارزشیابی بر اساس ترکیبی از نگرش‌های رفتارگرا، شناختی و ساخت‌وسازگرا تدوین شده است و به ارزشیابی یک جلسه تدریس اختصاص دارد. شما می‌توانید خودتان را بر اساس شاخص‌هایی که طرح شده‌اند، ارزشیابی کنید. حتی می‌توانید از همکاران هم‌پایه یا هم‌رشته خود و نیز مدیر یا راهنمای آموزشی مدرسه درخواست کنید یک جلسه در کلاس شما حضور پیدا کنند و شیوه تدریس شما را ارزیابی کنند. شما حتی می‌توانید یک فیلم آموزشی از یک جلسه تدریس خود تهیه کنید و از این فیلم در ارزشیابی تدریس توسط خودتان یا دیگران بهره ببرید. البته ممکن است ناظران بیرونی و بازدیدکنندگانی از ادارات آموزش و پرورش نیز بخواهند از کلاس شما بازدید کنند که در آن صورت نیز می‌توانند از این فرم ارزشیابی استفاده کنند.

این کار را هر چند مدت یک بار انجام دهید و نمرات به دست آمده در هر بار را با یکدیگر مقایسه کنید. این اقدام به شما کمک می‌کند همواره در حال بهسازی مستمر تدریس خود باشید.

در حین ارزشیابی تدریس و بسته به نوع درس و ماده درسی که تدریس می‌شود، امکان دارد ملاحظه و یا بروز و ظهور برخی شاخص‌ها در همان زمان میسر نباشد. در این صورت، آن شاخص را با علامت X مشخص کنید. و از ارزشیابی‌کنندگان خود نیز بخواهید چنین کنند. اگر طرح درس هر جلسه‌ای را که تدریس می‌کنید، در اختیار ارزشیابی‌کنندگان خود قرار دهید، آن‌ها با آگاهی بیشتری به داوری در مورد تدریس شما اقدام خواهند کرد. امتیاز بخش‌های سه گانه یک جلسه تدریس بر اساس جدول مندرج در قالب بعدی نمره‌گذاری شده است.

جمع بندی امتیازها

امتیازها	نمره پیش‌بینی شده	نمره کسب شده از نمره پیش‌بینی شده
امتیاز بخش ۱	۳۲	
امتیاز بخش ۲	۱۱۶	
امتیاز بخش ۳	۳۲	
جمع کل	۱۸۰	

نظر کلی ارزشیاب بر اساس تجربه و پیش‌بینی نتیجه تدریس در مرحله اجرا

نظر(در چند جمله):

.....

.....

.....

اعلام نظر ارزشیابی کننده : قبول قابل اصلاح غیر قابل قبول

نظر ارزشیابی شونده:

.....

.....

امتیاز				فرایند یاددهی-یادگیری	مراحل یاددهی- یادگیری
د	ج	ب	الف		
۲	۴	۶	۸	داشتن طرح درس	بخش ۱- فعالیت- های مقدماتی و زمینه سازی برای یادگیری
۱	۲	۳	۴	نحوه ورود به کلاس درس و برقراری ارتباط با دانش آموزان	
۲	۴	۶	۸	چگونگی انجام ارزشیابی ورودی(آگاهی از پیش دانسته‌ها)	
۲	۴	۶	۸	چگونگی ایجاد انگیزه و جلب توجه دانش آموزان برای شروع یاددهی-یادگیری(مهارت آغازین) و بهره برداری از آن	
۱	۲	۳	۴	وضوح و روشنی در بیان هدف	
جمع حداکثری نمره‌ها(ستون الف) ۳۲					
۱	۲	۳	۴	ارایه آگاهی‌های لازم درباره درس برای ارایه راهبرد	بخش ۲- چگونگی اجرا و پیشبرد فعالیت‌های یاددهی-یادگیری
۱	۲	۳	۴	تسلط بر رعایت گام‌های اجرای راهبردهای یاددهی-یادگیری	
۱	۲	۳	۴	معرفی راهبرد و تشریح فعالیت‌های مربوط به آن	
۱	۲	۳	۴	درخواست نتیجه استفاده از راهبرد از فراگیرندگان	
۱	۲	۳	۴	استفاده به جا و به موقع از وسایل آموزشی مناسب	
۳	۶	۹	۱۲	میزان شرکت دانش آموزان در فعالیت های گروهی	
۱	۲	۳	۴	نحوه پرسش و پاسخ در جریان یاددهی-یادگیری	
۲	۴	۶	۸	استمرار ارتباط با دانش آموزان در جریان یاددهی-یادگیری	
۱	۲	۳	۴	تسلط علمی به محتوای درس	
۱	۲	۳	۴	تأکید بر انگیزه‌های درونی دانش آموزان(تشویق مناسب)	
۲	۴	۶	۸	فراهم کردن موقعیت‌های مناسب برای اندیشیدن	
۳	۶	۹	۱۲	فراهم کردن موقعیت‌های مناسب برای کشف اصول و قواعد توسط دانش آموزان(تولید دانش/مفهوم)	
۳	۶	۹	۱۲	ابداع و تآوری در یاددهی-یادگیری(تفاوت بارز با سایر روش‌های یاددهی-یادگیری)	
۱	۲	۳	۴	آموزش بر اساس هدف های از پیش تعیین شده	
۲	۴	۶	۸	کیفیت صدا، شیوه بیان و حرکات بدن	
۲	۴	۶	۸	میزان مراجع به منابع، رجوع به متن درس، خواندن و شرح درس	
۱	۲	۳	۴	ایجاد فرصت برای دست‌ورزی خواه در مواد عینی و خواه در مفاهیم و اصول	
۱	۲	۳	۴	ترغیب و هدایت دانش آموزان برای ایجاد ارتباط درس حاضر با سایر دروس	
۱	۲	۳	۴	درخواست تشخیص کاربردهای آنی و آنی آموخته‌های جدید از فراگیرندگان	
جمع حداکثری نمره‌ها(ستون الف) ۱۱۶					
۱	۲	۳	۴	هدایت فراگیرندگان برای یافتن زمینه‌های کاربردهای یادگرفته ها	بخش ۳- نتیجه‌گیری و فعالیت‌های تکمیلی
۱	۲	۳	۴	فراخواندن فراگیرندگان برای یافتن به انگاره‌ای کردن با استفاده از طرح‌های خطی(مفهوم‌نما)/ یادیار و...	
۲	۴	۶	۸	ارزشیابی پایانی با توجه هدف‌های مطرح شده در طرح درس	
۱	۲	۳	۴	توجه به نکات اخلاقی و ارزشی، اجتماعی در حین یاددهی-یادگیری	
۱	۲	۳	۴	میزان وجود علاقه‌مندی و نشاط و دانش آموزان	
۲	۴	۶	۸	ارایه تکلیف‌های مناسب و متنوع براساس ویژگی‌های گوناگون دانش آموزان(غنی‌سازی)	
جمع حداکثری نمره‌ها(ستون الف) ۳۲					
جمع کل امتیازها ۱۸۰					

امتیاز				فرایند یاددهی-یادگیری	مراحل یاددهی-یادگیری
د	ج	ب	الف		
۲	۴	۶	۸	داشتن طرح درس	زمینه سازی برای یاددهی-یادگیری بخش ۱- فعالیت های مقدماتی و
۱	۲	۳	۴	نحوه ورود به کلاس درس و برقراری ارتباط با دانش آموزان	
۲	۴	۶	۸	چگونگی انجام ارزشیابی ورودی (آگاهی از پیش دانسته ها)	
۲	۴	۶	۸	چگونگی ایجاد انگیزه و جلب توجه دانش آموزان برای شروع یاددهی-یادگیری (مهارت آغازین) و بهره برداری از آن	
۱	۲	۳	۴	وضوح و روشنی در بیان هدف	
جمع حداکثری نمره ها (ستون الف) ۳۲					

مراحل
یاددهی-یادگیری

فرایند یاددهی-یادگیری

امتیاز

د	ج	ب	الف	
۱	۲	۳	۴	ارایه آگاهی‌های لازم دربارهٔ درس برای ارایه راهبرد
۱	۲	۳	۴	تسلط بر رعایت گام‌های اجرای راهبردهای یاددهی-یادگیری
۱	۲	۳	۴	معرفی راهبرد و تشریح فعالیت‌های مربوط به آن
۱	۲	۳	۴	درخواست نتیجهٔ استفاده از راهبرد از فراگیرندگان
۱	۲	۳	۴	استفاده به جا و به موقع از وسایل آموزشی مناسب
۳	۶	۹	۱۲	میزان شرکت دانش آموزان در فعالیت‌های گروهی
۱	۲	۳	۴	نحوهٔ پرسش و پاسخ در جریان یاددهی-یادگیری
۲	۴	۶	۸	استمرار ارتباط با دانش آموزان در جریان یاددهی-یادگیری
۱	۲	۳	۴	تسلط علمی به محتوای درس
۱	۲	۳	۴	تأکید بر انگیزه‌های درونی دانش آموزان (تشویق مناسب)
۲	۴	۶	۸	فراهم کردن موقعیت‌های مناسب برای اندیشیدن
۳	۶	۹	۱۲	فراهم کردن موقعیت‌های مناسب برای کشف اصول و قواعد توسط دانش آموزان (تولید دانش /مفهوم)
۳	۶	۹	۱۲	ابداع و توآوری در یاددهی-یادگیری (تفاوت بارز با سایر روش‌های یاددهی-یادگیری)
۱	۲	۳	۴	آموزش بر اساس هدف‌های از پیش تعیین شده
۲	۴	۶	۸	کیفیت صدا، شیوهٔ بیان و حرکات بدن
۲	۴	۶	۸	میزان مراجع به منابع، رجوع به متن درس، خواندن و شرح درس
۱	۲	۳	۴	ایجاد فرصت برای دست‌ورزی خواه در مواد عینی و خواه در مفاهیم و اصول
۱	۲	۳	۴	ترغیب و هدایت دانش آموزان برای ایجاد ارتباط درس حاضر با سایر دروس
۱	۲	۳	۴	درخواست تشخیص کاربردهای آنی و آتی آموخته‌های جدید از فراگیرندگان

بخش ۲- چگونگی اجرا و پیشبرد فعالیت‌های یاددهی-یادگیری

امتیاز				فرایند یاددهی-یادگیری	مراحل یاددهی-یادگیری
د	ج	ب	الف		
۱	۲	۳	۴	هدایت فراگیرندگان برای یافتن زمینه‌های کاربردهای یادگرفته‌ها	بخش ۳- نتیجه‌گیری و فعالیت‌های تکمیلی
۱	۲	۳	۴	فراخواندن فراگیرندگان برای یافتن به انگاره‌ای کردن با استفاده از طرح‌های خطی (مفهوم‌نما) / یادیار و...	
۲	۴	۶	۸	ارزشیابی پایانی با توجه هدف‌های مطرح شده در طرح درس	
۱	۲	۳	۴	توجه به به نکات اخلاقی و ارزشی، اجتماعی در حین یاددهی-یادگیری	
۱	۲	۳	۴	میزان وجود علاقه‌مندی و نشاط و دانش‌آموزان	
۲	۴	۶	۸	ارایه تکلیف‌های مناسب و متنوع براساس ویژگی‌های گوناگون دانش‌آموزان (غنی‌سازی)	

جمع حداکثری نمره‌ها(ستون الف) ۳۲

درس پژوهی هم‌آموزی از یکدیگر و تصحیح فرآیندها

فرآیندی برای تغییر مدرسه به سازمان یادگیرنده و رشد حرفه‌ای معلمان

درس‌پژوهی نوعی پژوهش مشارکتی در مدرسه است که پس از تحقیق **استیگر** در سال ۱۹۹۹ عامل اصلی پیشتاز شدن دانش‌آموزان ژاپنی در آزمون‌های پیشرفت تحصیلی شناخته شد و از آن به بعد، در بسیاری از کشورها مورد توجه قرار گرفت. نخستین بار دکتر **ماکوتایوشیدا** این اصطلاح را در پایان‌نامه دکتراي خود (۱۹۹۹) از کلمه ژاپنی **جوگیوکنکو** به عبارت **less study** انگلیسی ترجمه کرد. دکتر **محمد رضا سرکارآرانی** در ترجمه کتاب شکاف آموزشی (۱۳۸۳)، این اصطلاح را در فارسی به «**مطالعه درسی**» برگرداند که بعدها آن را دکتر **مهدی رجبعلی** به «**درس‌پژوهی**» تغییر داد که اکنون مورد توافق همه کارگزاران و اندیشمندان علوم تربیتی قرار گرفته است.

گروه یا حلقه درس پژوهی چیست و چه می کند؟

درس پژوهی یک حلقه یا گروه پژوهشی است که در آن، معلمان به صورت گروهی متشکل از سه تا بیست عضو درباره موضوعات برنامه درسی به پژوهش می پردازند. آنها در ابتدا به «تبيين مسئله» ای می پردازند که فعالیت گروه درس پژوهی را برانگیخته است و هدایت خواهد کرد. مسئله می تواند یک پرسشی عمومی (برای مثال برانگیختن علاقه دانش آموزان به مطالعه کتاب های غیردرسی) یا سؤالی جزئی تر (برای مثال بهبود درک دانش آموزان از چگونگی مطالعه کتاب های غیردرسی داستانی) باشد.

گروه یا حلقه درس پژوهی چیست و چه می‌کند؟ (ادامه)

سپس گروه به مسئله شکل می‌دهد و بر آن تمرکز می‌کند، به نحوی که بتواند در یک درس خاص کلاسی مطرح شود. معلمان معمولاً مسئله‌ای را انتخاب می‌کنند که در فعالیتهای خود با آن مواجه بوده‌اند یا برای دانش‌آموزان دشواری‌هایی ایجاد کرده است.

گروه یا حلقهٔ درس پژوهی چیست و چه می‌کند؟ (ادامه)

در همهٔ مراحل تشکیل حلقهٔ درس پژوهی، مدیر در مقام راهبر آموزشی مدرسه، حضوری جدی دارد و خود در همهٔ بحث‌ها به شکل بازرس بارزی دیده می‌شود.

البته این نوع بازرسی از نوع تأثیرگذار و کیفی آن است، نه بازرسی در مقام ناظر مستقیم و پایش کنندهٔ محض. مقام بازرسی مدیر مدرسه در درس پژوهی، در نقش گرفتن دست است، نه در گرفتن مچ!

یک دوره یا چرخه درس پژوهی شامل مراحل زیر است:

- انتخاب یک مسئله (تبیین مسئله) یا برگزیدن یک ماده درسی یا موضوع درسی برای مباحثه
- برنامه‌ریزی برای مطالعه درس
- تدریس درس در جمع معلمان
- مشاهده عمیق درس با محوریت هدف‌های گروه و مستندسازی گزارش‌ها
- ارزشیابی
- بازاندیشی و تجدیدنظر بر اساس تفکر گروه
- تدریس درس تجدیدنظرشده و مجدداً گزارش‌دهی مستند
- سهیم شدن در نتایج

- معلمان را قادر می‌سازد از یکدیگر یاد بگیرند و همواره در طول تدریس خود از این آموختنی‌ها بهره ببرند.
- به معلمان یاری می‌دهد تا شیوه تدریس خود را در عمل بهبود بخشند.
- با این شیوه، صلاحیت حرفه‌ای معلمان ارتقا می‌یابد.
- درس پژوهی موجب ایجاد روابط انسانی مطلوب بین معلمان با معلمان همان مدرسه و مدارس دیگر و معلمان با دانش‌آموزان می‌شود و فعالیت گروهی را توسعه می‌دهد.

- با درس پژوهی، معلمان به عمق برنامه‌های درسی و چگونگی تحقق اهداف موجود در آنها پی می‌برند.
- درست است که درس پژوهی نوعی جلسه شورای معلمان است، ولی از منظر فرایندی و برنامه داشتن، از اغلب نشست‌های شورای معلمان پربارتر است. برخی از کارشناسان، نشست‌های درس پژوهی را با کلاس‌های ضمن خدمت کلاسیک مقایسه کرده و اذعان داشته‌اند که اثربخشی برخی از جلسات درس پژوهی ۲۰۰ درصد بیش از برخی از این نوع کلاس‌هاست.

- نتیجه درس پژوهی آگاهی از نحوه تفکر دانش آموزان است، نه صرفاً اجرای یک درس به صورت نمایشی.
- نکته: علت آن که بسیاری از جشنواره‌های الگوهای برتر تدریس، تغییری در کیفیت آموزشی ایجاد نمی‌کنند، علاوه بر نمایشی بودن، در انفرادی بودن اجراها و نقد نشدن تدریس‌های انجام شده ریشه دارد. لذا باید گفت درس پژوهی، برگزاری جشنواره الگوی برتر تدریس نیست.
- در درس پژوهی، دیدگاه‌ها، توصیه‌ها و اندیشه‌ها بر هدف‌های تنظیم شده توسط گروه متمرکز می‌شود. از این رو برنامه معلمی خاص، هیچ‌گاه نمود پیدا نمی‌کند.